

דף שבועי

בס"ד

פרשת שמיני, תשפ"ג, מספר 1515

נוֹרָא קְדוֹשׁ שְׁמוֹ נִקְדָּשׁ בְּקִרְבּוֹ / גַּם נִשְׁעָרָה מְאוֹד הוּא עַל סְבִיבּוֹ – פּיוֹט עַל מוֹת נֹדֵב וְאֲבִיהוּא

אפרים חזן

מות נדב ואביהוא בעיצומו של יום החג הגדול הביא את חז"ל לבחון מה היה חטאם, מעבר למעשה המתואר כאן. מתוך כך העלו חכמים שנים עשר חטאים שונים¹, אך בין השבתת השמחה לתגובתו הדוממת של אהרון מפנים חז"ל זרקור אל דמות נעלמת – אלישבע האם, הרעיה, הגיסה, האחות והסבתא:

חמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל: יבמה מלך, אישה כהן גדול, בנה סגן, בן בנה משוח מלחמה, ואחיה נשיא שבט, ואבלה על שני בניה (בבלי, זבחים קב ע"א).

אזכור מותם של בני אהרון בפתח פרשת 'אחרי מות', וקריאתה ביום הכיפורים הניעו פייטנים מאוחרים לכתוב את סיפור מותם של נדב ואביהוא כדרך לעורר תשובה בלב השומעים. כך עשה רבי דוד חסין (מקנס, תפ"ב - תקנ"ב) בפיט הבא (בשל אורכו הרב הסתפקנו בהצגת מחרוזות מרכזיות מחלקו הראשון. שלוש נקודות בסוף מחרוזת מציינות השמטה בהמשך). זהו מעין פיט העקדה הנאמר בראש השנה לפני תקיעת שופר, באותה המתכונת ובאותו הלחן, כדברי הכתובת לשיר: "תחינה ליום הכיפורים על מיתת בני אהרון, מה

שבע פרשות מובילות אותנו לפרשת שמיני: ההוראות לבניית המשכן, בגדי הכהנים, הקמת המשכן, הקריאה אל משה ומעשה הקורבנות, וביותר שבעת ימי המילואים; כל אלה הם הכנות לרגע הגדול שהקב"ה ישרה שכינתו על עם ישראל. והנה זה קורה: "וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֱהֱל מוֹעֵד, וַיִּצְאוּ וַיִּבְרְכוּ אֶת הָעָם. וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם" (וי' ט:כג). היום הגדול הזה עוטר בעשר עטרות כדברי המדרש:

תני עשר עטרות נטל אותו היום, ראשון למעשה בראשית, ראשון למלכים ראשון לנשיאים, ראשון לכהונה, ראשון לשכינה, שנא' (שמ' כה:ח): "וַיַּעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ", ראשון לברכה, ראשון לעבודה, ראשון לאיסור הבמה, ראשון לשחיטה בצפון, ראשון לירידת האש, שנאמר: "וַתִּצָּא אֵשׁ מִלְּפָנֵי ה'" (וי' יב:גו).

ואז מתחולל המשבר הגדול:

וַיִּקְחוּ בְנֵי אֱהֲרֹן נֹדֵב וְאֲבִיהוּא אִישׁ מִחֻתָּו, וַיִּתְּנוּ בָהֶן אֵשׁ וַיִּשְׂמוּ עָלֶיהָ קִטְרֶת, וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי ה' אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֲתֶם. וַתִּצָּא אֵשׁ מִלְּפָנֵי ה' וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמָתוּ לִפְנֵי ה'. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן, הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' לֵאמֹר: בְּקִרְבִּי אֶקְדָּשׁ וְעַל פְּנֵי כָל הָעָם אֶכְבֵּד (וי' י:א-ג).

באותה לשון ממש של ההתגלות והשמחה מצוינים גם העונש והמשבר הגדול: "וַתִּצָּא אֵשׁ מִלְּפָנֵי ה' וַתֹּאכַל".

* פרופ' אמריטוס אפרים חזן, המחלקה לספרות עם ישראל, אוניברסיטת בר-אילן.

** לע"נ אבי מורי יששכר (שכירי) בן עטייה במלאת חמישים שנה להסתלקותו בז' ניסן תשל"ג יהי זכרו ברוך ומבורך.

1 א' שנאן, "חטאיהם של נדב ואביהוא באגדת חז"ל", תרביץ מח (תשל"ט), עמ' 201 - 214.

נאה לאומרה בהוצאת ספר תורה והיא נועם עת שערי רצון".

עת נחלי דמעה מעיני יורדים

על הצדיקים ועל החסידים

למען שמך אל מושיב יחידים

מנסתרות נקני וגם מזדים

וסלחת לעוני כי רב הוא ...

נורא קדוש שמו נקדש בקרביו

גם נשערה מאוד הוא על סביביו

אותו יראו ויחתו מריביו

בארזיו נופלת אש להביו

אזוב מה יעשה במה נחשב הוא...

דבר ביום ההוא עשר עטרות

כולם נכוחים למבין וישרות

איך נפלו גיבורים שגני צנתרות

זהב טהור נקי ואור יקרות

בני אהרן נדב ואביהוא...

יום בסיני נגלה שוכן מעונה

לרוב חיבתם לראות פני שכינה

מלך בלפיו עיניהם תחזינה

שם נגזר מיתתם הדת נתנה

אותו יום כי משפט לאלוקים הוא

דינם נדחה לשמיני למלואתם

מאת ה' אש שרפה נשמתם

ומישאל אלצפן ספיר גזרתם

קרבו וישאום בכתנותם

מאת פני קדש מקדש מלך הוא

בת עמינדב אלישבע כבודה

את בעלה ראתה עובד עבודה

נחשון אחיה נשיא שבט יהודה

וסגני כהונה ממעיה לדה

משה מלך וכן בנה משוח הוא

נשים יקרות לה ולהם בכינה

יכולה היתה לבוא בטענה

אהה, ה', איך מזלי נשתנה

כל העם שמחים ואני אוננה

למי עוללת פה מי הוא זה איזה הוא

אשת חיל פיה בחכמה פתחה

והיא מרת נפש ותשפוך שיחה

ודברים כלפי מעלה לא הטיחה

לא נצרכה אלא קבלה בשמחה

הטוב בעיניו יעשה הוא...

זהו שיר סיפורי. השיר בנוי על פי הלחן של פיוט העקדה המפורסם 'עת שערי רצון'. הקשר בין פיוט העקדה לפיוט דגן הוא בכך שהפייטן מבקש להשוות בין ניסיון העקדה, שהוא מוטיב מרכזי בתפילת ראש השנה, לבין מיתת בני אהרון, שהפייטן רואה בה ניסיון לאהרון הכהן עצמו, שהצדיק עליו את הדין וקיבל בהכנעה את גזירת האל- ("וידם אהרן" [וי' י:ג]). עוד יש בסיפור מיתת בני אהרון צד של 'מיתת הצדיקים'. שכן,

דמותה של אלישבע בת עמינדב אשת אהרון, הנותרת שכולה משני בניה הגדולים, לאחר שזכתה למעמד שיא שבו ראתה את בעלה כוהן גדול, את אחיה נשיא, את גיסה (משה) מלך, את בניה כוהנים ואת פנחס נכדה כוהן משוח מלחמה. ומתוך עוצמת השמחה וההתעלות באה המכה הגדולה של מות בניה, נדב ואביהוא, ואין לפייטן אלא לקרוא: "נשים יקרות לה ולהם בכינה", ולהדגיש עד כמה סבלה אם זו, ובכל זאת לא הטיחה דברים כלפי מעלה. הקריאה לנשים לבכות, כמו הפתיחה 'עת נחלי דמעה', באה כמובן לענות על דברי הזוהר, המשבחים את מי שמזיל דמעה על מות הצדיקים ומבטיחים לו כפרה, ולא יידע שכול.

הפיוט הוא מעשה אומנות של אריגת דברי חז"ל ודברי הזוהר בפרשה זו בתוך סיפור הדברים. כגון: הפייטן משבץ פסוק מן המקרא שנראה כלא שייך לכאורה, אך הוא מביא אל הפיוט מטען שלם של דרשה שחז"ל דרשו בפסוק. כך הוא השיבוץ בטור 12: "גם נשערה מאוד הוא על סביביו", שחז"ל דורשים אותו: "שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה" (יבמות קכא ע"ב), וקושרים עניין זה למיתת בני אהרון.

דוגמה אחרת מעניינת היא השיבוץ על פי דברי התלמוד במועד קטן (כה ע"ב): "בארזיו נופלת אש להבין / איזוב מה יעשה במה נחשב הוא". מלבד ההקשר הענייני המתלווה לפיוטנו מן המקור, שהרי קטע זה משמש במקורו קינה על מות הצדיקים, זהו שיבוץ בר משמעות לשיר, המדגיש את גדולת נדב ואביהוא ואת צדיקותם.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

למרות חטאם נחשבו נדב ואביהוא לצדיקים, ועונשם הוא משום דוגמה שהקב"ה מדקדק עם סביביו כחוט השערה (יבמות קכא ע"ב). וכיוון ש"מיתתן של צדיקים מכפרת על ישראל" (מועד קטן כח ע"א ועוד), ראוי להזכיר מיתת הצדיקים ביום הכיפורים, שהרי בני אהרון "לא מתו אלא בשביל קדוש שמו של הקב"ה"². הדברים אף נאמרים מפורשות בזוהר לפרשת 'אחרי מות' (זוהר ג, נו ע"ב).

מן העניין הכללי של 'מיתת הצדיקים', המכפרת על ישראל, הזוהר מייחד את הכפרה ליום הכיפורים ולמיתתם של נדב ואביהוא. יתר על כן, בעל הזוהר מעמיד בהמשך את מיתתם כנגד שני השעירים המיוחדים ליום הכיפורים.³ לא ייפלא אפוא, כי סיפור מיתתם של בני אהרון מקבל משנה תוקף, ונעשה מרכזי מאוד. הפייטן רואה צורך להבליטו באופן מיוחד ולספרו לפרטיו, ולהדגיש בו את הממד הטרגי של מיתת הצדיקים, בניו של אהרון, ביום שמילאו ידם ונכנסו לתפקידם ככוהנים. הפייטן מבקש לעורר את רחמי הקהל ולהגביר את צערם על המאורע, ואולי אף לזכות את השומעים בהזלת דמעות, כדי שיהיו בכלל אלה שהזוהר אומר עליהם (ג, נז ע"ב): "וכל המצטער על אבודהון דצדיקיא או אחית דמעין עלייהו קב"ה מכריז עליו ואומר 'יְסֵר עֲוֹנֶךָ וְחַטָּאתֶךָ תִּכַּפֵּר' (יש' ו:ז), ולא עוד אלא דלא ימותון בנוי ביומוי, ועליו כתוב: 'יְרָאָה זָרַע יִצְרֵיךָ יָמִים'" (שם נג:י). לאור זאת ברורים התבנית הנרחבת של הפיוט האפי שלפנינו וכיוון ההרחבה שבו.

מבנה הפיוט, צורתו ודרך העיצוב הספרותי שבו מושפעים ביותר מפיוט הדגם "עת שערי רצון", וכבר הצבענו לעיל על העיקרון המשותף של העמידה בניסיון, ושל ה'זכות' הנובעת משני האירועים, העקדה ומיתת נדב ואביהוא. אולם עיקר ההשפעה של פיוט העקדה הנזכר היא הבלטת מקומה של האם. יהודה בן שמואל עבאס נותן בפיוטו מקום מרכזי לשרה, אימו של הנעקד. בדומה לזה אף דוד חסין מבליט את

2 ויקרא רבה יב, ב (מהדורת מרגליות, ירושלים תשל"ב, עמ' רנז).

3 על מקומו של סיפורנו בספר הזוהר ראו: 'תשבי, משנת הזוהר ב, ירושלים תשכ"א, עמ' תקיח ואילך.